

VAJDA JÁNOS SZABADKAI KAPCSOLATAI

Szabadka irodalomkedvelő közönsége jóleső érzéssel veheti tudomásul, hogy Vajda János költőnek, írónak és publicistának, a XIX. század jeles magyar lírikusának életében milyen fontos szerepet játszott ez a város.

Vajda János gyakran megfordult Szabadkán, ahol két barátja lakott: Milan Milosavljević ügyvéd és országgyűlési képviselő, és Milkó Izidor ügyvéd, később író. Így Vajda az 1880-as évek elejétől 1896-ig majdnem minden évben töltött néhány napot e városban, ahol Milosavljević és dr. Milkó vendége volt, majd néhányszor heteket is Palicson, abból a célból, hogy lábbaját kezeltesse, vagy éppen Palics környékén — a Ludasi-tavon —, hogy vadászszervevényének hódoljon. A rendelkezésünkre álló irodalmi anyaghalmazból — Vajda-levelekből, emlékiratból, szabadkai és budapesti sajtótermékekből — próbálunk összefüggő képet alkotni Vajda János szabadkai kapcsolatairól.

Vajda János (1827—1897) költő és író Budapesten született. Jobbágy-családból származik, apja uradalmi erdész volt, így gyermekkorát a Fehér megyei Vál mellett, az erdészházban töltötte, valószínűleg onnan hozta magával a természet iránti szeretetet. Egy ideig nevelői, majd gazdatiszti állást vállalt. Pesten tagja lett a Pilvax Kávéházban Petőfi köré tömörülő fiatal írók társaságának, részt vett 1848 márciusának előkészítésében is. 1853-ban bekapcsolódik a pesti irodalmi életbe, újságíró lesz, verseket ír. Kritikusaink véleménye, hogy sokkal nagyobb lírai egyéniség, mint költő. Életében sokszor feltűnően elhanyagolt, igazságtalanul mellőzött költő. Az élet egy kicsit mostoha sorsot juttatott neki. Szerencsétlen ember volt. „Az életben nem vitte semmire, még akadémiai tagságra se” — elsősorban talán mégis csak azért, mert túl zárkózott egyéniség volt, akiben nem volt semmi szeretetre méltóság, éppen ezért nemigen szerették író társai. Társalgása is mindig csupa panasszal, követelődzéssel és keserőséggel volt tele. A nagyközönségnek különlegesnek tunktek versei, — így hát kevesen vették meg és olvasták őket.

Vajda Jánost szoros baráti szálak fűzték Milan Milosavljević szabadkai ügyvédhez és dr. Milkó Izidorhoz. Vajda nagyon szerette Milosavljevićet, mert az mindig vendégszeretettel fogadta, s mivel szervevényes vadász volt, gyakran szervezett nagy vadászatot a Ludasi-to környékén. Az ilyen kirándulásokra és vadászatra Vajdát is magával vitte. A költő abban a megtiszteltetésben részesült, hogy vadászat után este, a szabadkai hosszú asztalnál, Milosavljević bemutatta a társaság többi tagjának mint fővadászt. Vajda kellemes érzéssel tapasztalta e vendégszeretetet. Felesége így rögzíti kapcsolatuk emlékét: „Szabadkára nagyon szeretet (!) Vajda utazni, és szállt (!) ott mindég a dús-gazdag Miloszlávyevits barátjánál meg.” (Özv. Vajda Jánosné Bartos Róza: *Emlékirataim*. 115.)

Vajda gyakran tesz említést szabadkai utazásairól leveleiben is. Így az Új Időkben közölt első levelében említi, hogy vadászatra akar utazni. Pár nappal később, 1880. szeptember 6-án Szabadkáról két nyulat küld feleségének. A kísérőlevelében ezt írja: „Boldognak érzem magamat, ha a küldeményemmel elérem azt a célt, hogy pillanatra rám gondol.” A továbbiakban a szabadkai hősegről, porról panaszkodik és így folytatja: „De az emberek, azok aztán mindent jóvá tesznek. Valóban elragadóan kedves barátságosak.” (Dr. Reichard Pirooska: *Vajda János házasságáról*. Újság, 1911. dec. 24.)

Vajda 1881 őszén ismét vadászkiránduláson vesz részt. Ennek emlékét őrzi két októberi levele. Október 28-án Szabadkára érkezését jelenti: „Az úton megfáztam, túltömött rekeszbe jutottam, a hol csak igen keveset alud-

tam, ülőhelyzetben, betegem érkeztem meg, czudar időben, mindamellet azonnal vadászni mentem..." (Dr. Reichard Piroska: I. m.)

Mielőtt Vajdáné e levelet megkapta volna, még az elutazás napján botosokat küldött férje után ajándéku. Ezt köszöni meg másnapi levele:

1881. X. 29.

„Kedves jó Rózám!

Okosabbat nem gondolhattál volna, mint nekem botosokat küldeni..."

Azután a hazautazásról ír, majd beszámol arról, hogy Milosavljevićéknél volt ebéden: „Ma ebédeltem először étvággal Miloszavljevicséknél.”

A borítékon a szabadkai bélyegző látható.

A címzett:

Tek. Vajda Jánosné, szül. Bartos Niobe Róza
úrnő ónagys.

Budapest-en

IX. ker. Tompa utca 13.

Vajda Szabadka és Palics környékén szerzett kirándulási élményeit és emlékeit megírta a *Ludas, Vértó meg Radenovác* című tárcájában, amelyet a Vasárnapi Újság 1883. (XXX. évf.) 5. számában jelentetett meg.

A városi kalitkából kiszabadult és kirándulni vágyó költő a Ludas közepére érve hirtelen úgy érezte, mintha a nagy óceán közepére jutott volna. A teljes elhagyatottság kellemetlen érzése kerítette hatalmába. Az ember itt valósággal be van zárva a feje fölé boruló nád- és sáscsatornába, amely kélhetetlenül néma. A költő borzadva gondol arra, mi lenne, ha itt véletlenül eltévedne. „Hiszen nem látszik semmi tájékozódási pont, falu tornya, se hegy, még csak távoli gulya — kolomp vagy kutyaugatás sem hallik a végtelennek tetsző pusztaságban.” De hát éppen ezért szép, és ezért tetszik a költőnek is. A költőben felidéződnek a kedves gyermekkori élmények, hiszen ő maga is mint tizenkét éves gyermek az erdön hált, és éppen ilyen sűrű, fekete mocsárban gázolt.

A továbbiakban beszámol az érdekes kacsavadászatról, ami különös élményt jelentett neki. Tapasztalatból mondhatja, hogy a kacsavadászat itt egészen más, mint a Velencei-tavon. Itt sokkal több a kacsa. A különbség a kettő között olyasforma, mint amilyen a Balaton és a Magas-Tátra vidéke között van. „Milyen nagy a különbség a kettő között! És mégis nemde szép mindkettő? Amaz a nyájás, szelíd, emez a zordon, fenséges szépség.” Ha szél támad — írja —, akkor különösen jólesik a vadászat, mert a vad a nád suhogásától nem hallja a vadász nesztét, és jobban bevárja azt.

Vajda végül is a Palicsfürdő szomszédságában elterülő Vértóról ír. A tó nevét valószínűleg „a rajta úszkáló vadak bizonyos veszedelmétől kapta.” Egy szenvedélyes vadász — véleménye szerint — itt megtalál mindent, amit csak kívánhat. A tó partját sűrű fűzerdő és akácfa szegélyezi. Itt húzódik egy szép kis nyaraló is, amelynek ablakából látszik a tó széle, amely tele van vaddal. Vajda ezúttal is tapasztalhatta a jó bácskai vendégszeretetet, amelyben Milosavljević részesítette.

Vajda János 1885 tavaszán ismét járt Szabadkán, és érdeklődéssel figyelte e város köz- és társadalmi viszonyait is. Újabb itt-tartózkodásának élményeit megírta a *Szerbek és bűnyók* című tárcájában. A cikk a Szabadkai Hírlap tárcarovatában jelent meg 1886. október 17-én. Szinte árad belőle Vajda Szabadka népe és a város iránti mély rokonszenve. Bevezető soraiban utal a Milosavljevićtal való ismeretése kezdetének időpontjára is. A továbbiakban elmondja, hogy a szerencsés véletlen éppen egy szerb családdal hozta közelebbi ismeretségbe. Szabadkán, őszi kirándulásai alkalmával is többnyire szerbekkel érintkezett. Szerb barátjaival igen jó viszonyban élt. Politizálás helyett sokkal egészségesebb dolognak tartották a hosszú barangolást a ligetes buckák közt. A költő örömmel tapasztalta, hogy szerb értelmiségi barátjai nagy érdek-

lódést mutattak a magyar irodalom és művészet iránt. A szerb népet lágyabbnak, érzelmesebbnek látja és ezáltal érzelmét is csapongóbbnak érzi, mint a keményebb, erősebb fizikumú magyarét.

Cikkének további részében örömmel állapítja meg, hogy bár Szabadkán kevés helyen fordult meg, mindenütt könyvtárat talált, és a „költészetnek oly alapos ismeretéről tanúskodó ismeretét, amellyen az akkori irányadó kritikák művelői csak kevesen dicsekedhettek”.

Vajda Szabadkára utazása alkalmával gyakran kereste fel Palicsfürdőt is, hogy lábbaját kezeltesse. S itt — különös véletlen folytán — egy szép májusi estén alkalma volt megismerkedni egy bunyeváccal is, akivel a találkozást olyannyira óhajtotta. Vajda mély emberi rokonszenvvel ír az itt megismert bunyevácokról (Szabadkai Hírlap, 1886. október 17.).

Irónk végtelenül visszahúzódó és zárkózott egyéniség volt: irtózott a lakomáktól, pohárköszöntőktől és a zajos társaságtól. Ennek ellenére már Szabadkára érkezésének első napjaiban azon vette magát észre, hogy hol itt, hol ott nagy társaságban ül hosszú asztal körül, s hol a város polgármesterének, hol pedig egy szomszéd város főispánjának felköszöntőjét hallgatja. Meglepődve és örömmel tapasztalja, hogy Palics már májusban nagyon fogalmas fürdőhely: „mozgalmasabb, élénkebb, mint némely híres cseh fürdő-világváros” — írja. Végül gyönyörű leírást ad Palics szépségéről és az ott uralkodó hangulatról.

Életében igen nagy szerepet játszott dr. Milkó Izidor, aki sokban hozzájárult költői értékének kiemeléséhez és műveinek népszerűsítéséhez. A szabadkai író t Milosavljević útján ismerte meg, és hosszan tartó, őszinte mély barátság alakult ki közöttük. Vajda János kapcsolata Milkó Izidorral tehát a magánélet keretei között formálódott. Különben pesszimista és igen magányos ember volt. Nagyon hálás Milkónak minden figyelmességért, amelyben az részesítette.

1885. május 21-én ismét Szabadkán járt. Meglátogatta kedves barátját, Milkó Izidort, és annak vendégszeretét élvezte. Látogatása alkalmával neki ajándékozta a *Dal és beszély* című verseskötetét, amely a legújabb lírai költeményeit tartalmazta. Ezt írta bele ajánlásul:

Milkó Izidornak
pályatársi szeretettel
Szabadkán, Május 21-én 1885

Vajda János

1885. június elején ismét Szabadkán járt. Erre vonatkozóan adatot talá-lunk 1885. június 14-én írott levelében. A költő kereste lakásán Milkó Izidort. A polgármesternek is meg akarta köszönni a szíves vendéglátást, amelyben az részesítette. Majd a levél végén röviden utalt arra, hogy szeptemberben valószínűleg ismét Szabadkára jön, „a szabadkai Hungária lakosa lesz és Miloszávlyevitsékkal vadászgatni jár”. (Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: *Vajda János levelei Milkó Izidorhoz*. 20.)

Vajdát azonban nemcsak a vadászat vonzotta Szabadkára. Említettem, hogy lábbajának orvoslása céljából is gyakran felkereste a városhoz tartozó Palicsfürdőt. Sőt nem egyszer anyagi gondjai, zaklatott élete elől is ide menekült, hogy szabadkai barátainak körében találjon pillanatnyi megnyugvást és segítséget. Levelében azt írta, hogy a palicsi iszapkúra használt is, de mivel a kúrát hamarabb abbahagyta és ismét jelentkezett a lábbaja, levélben értesítette barátját, Milkó Izidort, hogy a nyár folyamán ismét Palicsra látogat és augusztus 20-tól szeptember 20-ig a Hungáriában fog lakni. (Levelének keltezési dátuma: 1885. június 27.)

Vajda János sokáig igazságtalanul mellőzött poéta volt, akit nem méltányolt eléggé a közönség sem. Ennek a tudata mélyen lehangolta, elkeserítette és boldogtalanná tette. 1886. április 20-án azonban írói társaság alakult Pesten, amely meleg hangú felhívást intézett a magyar nemzethez abból a célból, hogy vegyék pártfogásba a kiváló lírikus műveit. Sajnos a felhívásnak

sokáig nem volt meg az az eredménye, amelyet a szervezők elvárhattak volna. Az előfizetők csak szórványosan jelentkeztek. A szervező bizottság már attól tartott, hogy a nagy gonddal megindított mozgalom nem lesz nagyobb hatással a közvéleményre, amikor váratlanul öröndetes hír érkezett. Vajda János két szabadkai barátja, dr. Milkó Izidor és Milan Milosavljević buzgólkodásának eredményeként olyan gyorsan növekedett az előfizetők száma, hogy arra Pesten is felfigyeltek. 1886. május 28-án a Pesti Naplóban *Vajda János és Szabadka* címmel a következő hír jelent meg:

„Szabadkáról azt az öröndetes tudósítást vesszük, hogy ott dr. Milkó Izidor és Milosavljevits Milán ügyvéd buzgólkodása folytán már eddigelé nem kevesebben, mint százketten rendelték meg Vajda János műveit. Ily fényes eredmény, amely egyaránt megtisztelő a költőre, akinek művei ily érdeklődést keltenek, mint a városnak, amelynek közönsége ily lelkesen pártolja a nemzeti irodalmat. Ohajtandó, hogy a szép példa hazánk vagyonosabb vidékén mentől több követőre találjon, s hogy a megyékben és városokban mozgalom induljon meg Szabadka példájára egy kitűnő magyar költő műveinek terjesztése érdekében...”

A Szabadkai Hírlap 1886. május 30-i számában újabb adatot találunk arra vonatkozóan, hogy Szabadkán Vajda János műveire az előfizetők tömegesen jelentkeznek. A cikk közli a megrendelők névsorát is. Az előfizetők névjegyzékének élén Milosavljevićné nevét olvashatjuk. A cikk továbbá megjegyzi, hogy a szabadkai közönségnek mély érdeke van a költői szép íránt. Biznak abban, hogy a megrendelők névsora még növekedni fog, mert „... Vajda János műveinek egy művelt magyar család asztaláról sem szabad hiányozniok”. Mivel dr. Milkó Izidor és Milan Milosavljević sokat fáradozott azon, hogy Vajda János művei számára minél több előfizetőt gyűjtönsön, az említett cikk írója az ügy íránt érdeklődőket e két neves gyűjtőhöz irányította:

„Kérjük azért az ügy íránt érdeklődőket, hogy előfizetéseikkel, illetőleg megrendeléseikkel Milosavljevits Milán vagy dr. Milkó Izidor urakhoz fordulni igyekezzenek.”

A felhívás eredményes volt. Vajda műveire újabb előfizetők jelentkeztek. S ezzel Szabadkán összesen száztizenötten rendelték meg a költő műveit. Ez olyan fényes eredmény volt, amelyért a központi hírlapok is méltán adóztak elismeréssel Szabadka városnak.

A Szabadkai Hírlap 1886. június 6-án ismét cikket közölt az új előfizetőkkel kapcsolatban. Befejező része így hangzott:

„Ha minden város közönsége hasonló érzéseket mutatna a költői szép íránt, és hasonló támogatásban részesítené a hazai irodalmat, — akkor a Vajda János érdekében kibocsájtott felhívás nem vesztén el célját.”

Szabadka értelmisége nagy lelkesedéssel karolta fel ezt az irodalmi ügyet.

Vajda János később baráti levélben köszönte meg Milkónak azt az őszinte lelkesedést, amelyet tanúsított az ő műveinek előfizetői ügyében. „Szabadka ez idő szerint úgy viseli magát, mintha nem is Budapest, de ő volna az ország fővárosa, a nemzeti irodalom és kultúra központja.” (l. m. 22.)

A Szabadság című lap 1886. június 6-i száma Szabadka példáját szép és követendő példaként emeli ki:

„Az itteni előfizetők száma most már száztizenöt. Érdekes adat, hogy az ország összes vidékeiről még eddigelé nem jelentkezett a kitűnő költő műveire annyi megrendelő, mint pusztán Szabadkáról. Remélhető azonban, hogy városunk jó példája buzdító hatással lesz más városok és vidékek közönségére is.”

Szabadka példája lelkes követőkre talált az ország más városaiban is. A Szabadság című lap 1886. június 20-i száma már így számol be erről:

„A kiváló költő műveinek terjesztése érdekében megindított mozgalom folyton nagyobb arányokat ölt, és naponta újabb hírek érkeznek az ország különböző városaiból, az azokban megindult agitációkról... Zomborban, Szegeden és Baján nagyban buzgólkodnak az előfizetők gyűjtésében.”

Az újságok akkor már bátran és szívesen írták ki Vajda János nevét jó nagy betűkkel, s készségesen közölték hétről hétre azoknak a lelkes ifjaknak a nevét, akik a nagy költő műveire előfizettek.

Vajda János 1886 júniusában ismét városunkba készül. A Szabadkai Hírlap 1886. május 30-án rövid cikket közöl erről az eseményről.

„Vajda János hírneves költőnk — mint biztos forrásból értesültünk — jövő hónap közepén Palicsra utazik, ahol több hétig szándékozik üdülni. Szívesen látjuk.”

Szabadkára utazásának óhaját Vajda barátjához intézett több levelében is megerősítette.

Az 1886. június 27-én keltezett levelében újabb szabadkai utazásának időpontját mérlegeli. Írja, hogy még nem tudja pontosan, hamarjában elmegy-e Palicsra, de „Szabadkára bizonyosan ellátogatok — aug. szeptember hónap abba a kedves „Nemzeti”-be, (vagy Európa?) a hol olyan otthon éreztem tavál (!) is magamat”. (I. m. 28—29.)

A következő levélben, amelyet 1886. július közepe táján írt, beszámolt arról is, hogy augusztusban vagy szeptemberben biztosan leutazik Szabadkára. Majd boldogan megjegyezte, hogy „Szabadka város rokonszenve, jó vélekedése irántam nekem oly drága, hogy annál féltettebb kincset nem ismerlek”. (I. m. 30.)

Időközben, az előfizetési akció szabadkai sikerének hatására, Baján is agitáció indult meg Vajda János műveinek előfizetésére. Ez nagy eredmény volt. Majd Milkó és Milosavljević újabb gyűjtésének eredménye ismét fellobbantotta Vajda lelkesedését, s az 1886. július közepe táján kelt levelében így fejezte ki hálálkodását két barátjának:

„Amit pedig Ön és Mil. M. tettek, az fittyet hány minden hálálkodási erőlködésnek(!). De gondolom, még az egész becsületes sajtó és irodalom is mélyen meg van hatva az önök emlékezetes, fényes példát adó, nagyszerű működésük által. Föl lesznek írva, mint az irodalompártolás Napoleonjai.” (I. m. 30.)

Még ez év októberében megjelentek Vajda János összegyűjtött művei a budapesti könyvpiacon. A Szabadkai Hírlap tudatja a széles olvasóközön-séggel, hogy azt hamarosan megküldik a szabadkai megrendelőknek is. Erről 1886. október 17-i számában így ír:

„Vajda János összegyűjtött művei ma jelennek meg a budapesti könyvpiacon, s legközelebb küldetnek meg a szabadkai megrendelőknek. Értesítjük a költő helybeli előfizetőit, hogy a fűzött példányokat Székely Simon helybeli könyvkereskedőnél átvethetik, aki a művek kiszolgáltatására vállalkozni szíves volt. A díszkötésű példányok csak 3—4 hét múlva lesznek a megrendelőknek megküldhetők, mert a könyvek kötése hosszabb időt vesz igénybe. Végül a kiadó hivatal nevében kérjük az utánvételes megrendelőket, hogy a részükre postán érkező példányokat átvenni szíveskedjenek. Mai számunk a nagybecsű műből mutatóványt közli.”

Mivel az érdekelt előfizetők nem kapták meg időre a megrendelt példányokat, a lap 1886. október 24-én értesítette őket a késés okáról, és egyben kérte azok szíves elnézését és türelmét:

„Vajda János munkáinak előfizetői — mint értesültünk — azon okból nem kapták meg példányaikat, mert csak kevés példány készültvén el azok mutatóvány gyanánt a könyvkereskedőknek küldettek szét. E késedelemért azonban az előfizetők fényesen lesznek kárpótolva, mert a Révai testvérek könyvkereskedése, mint a mű kiadója, az összes előfizetőknek — azoknak is, akik fűzött példányokat rendeltek — bekötött példányokkal fog kedveskedni.”

A Szabadság című lap is foglalkozott Vajda műveinek előfizetőivel és megrendelőivel. 1886. november 28-án cikket közölt arra vonatkozóan, hogy az érdekelt személyek hol és kinél vehetik át megrendelt példányaikat:

„Vajda János művei már megérkeztek és a t. előfizetők felkértenek, hogy példányaikat 10 kr. szállítási díj lefizetése mellett Székely Simon úr könyvkereskedésében vegyék át. Azon t. vevők, kik a művet utánlevéllel rendelték meg, arra kértnek, hogy a postán megküldött példányt váltsák ki. Végül a díszpéldányok előfizetői értesítettek, hogy példányaik, amelynek elkészítése huzamosabb időt vesz igénybe, pár nap múlva szintén meg fognak érkezni.”

S így Vajda János, akit eddig évtizedeken át mellőztek, egyszerre népszerű és felkarolt költő lett. 1887-ben, amikor verseinek kiadására készült, már a magyar írók egész csoportja állt mögötte. Hirtelen népszerűsége arra vallott, „hogy titokban új szellem serdül, amely már nem veti alá magát a társadalmi konvenciók irányításának, s nem rak gátat a lélek sugallataira sem”. (Kömlös Aladár: *Az új magyar líra.*)

Vajda János szerette volna okosan kihasználni Szabadkán aratott nagy népszerűségét, jómódú barátainak bizalmát és segíteni akarását: elhatározta, hogy képviselőnek jelölteti magát. S most már izgatottan készült Szabadkára, hogy ezt személyesen is megbeszélje barátjával, s kikérje véleményét az ügygel kapcsolatban. 1889. december 31-én izgatottan írta Milkónak:

„Legközelebb lerándulok Szabadkára; akkor bővebben az okok felől, amelyek arra indítanak, hogy ha valahol lehetőség kínálkozik, elszánjam magamat a képviselőségre. Most már csak arra kérem, hogy — mód nélkül kevés levén az idő — szíveskednék nekem egyelőre és lehetőleg azonnal véleményét megírni e tárgyban; t. i. egyáltalán képzele-e lehetőnek ez ohajtásom valóságát?” (l. m. 42.)

Sajnos, Vajda Jánost hivatalosan nem jelölték. Neki magának pénze nem volt. A választási kiadások fedezésére pedig még gazdag barátja, Milan Milosavljević sem vállalkozhatott. Így sem 1887-ben, sem 1892-ben nem lett Szabadka képviselője.

Sokszor menekülni akart a zajos nagyvárosi élet bűzös légköréből, piheni szeretett volna Palicson és kedves barátjai körében. 1888. június—júliusi levelében meg is írta szándékát dr. Milkónak. Egy ideig azonban még tündött, tépelődött, hogy mit tegyen. Illik-e elfogadni az ingyenlakást a palicsi fürdőben a szegény Szabadka várostól akkor, amikor azt pénzért is kiadhatnák. Vajdának ezt a kedvezményt Szabadka akkori polgármestere, Lazo Mamuzić, egyszer és mindenkorra felajánlotta. Persze Vajda szerénységére jellemző, hogy mindig a szezon legelején vagy a legvégén jelentkezett a szobáért. Úgy gondolta, hogy így kevésbé károsítja meg a várost, mintha a főszezonban foglalta volna el a lakást a fizetővendégek elől. Aggályairól így írt:

„Még eddig sehol se voltam, de most már nincs maradás: kiúz a bűz és e héten legfőlebb (!) csütörtökön valamerre elbujdosom. De hova? Ez a nagy kérdés. Palityról éppen a mai lapokban olvasok elrettentő dolgokat, — hogy ott mekkora a zaj... Kivilágos virradatig. (Azt akarja mondani a költő, hogy a „nagyépület”-ben reggelig mulatnak a szabadkai urak a cigányzene mellett, amit ő nagyon rossz néven vett tőlük.) Nincs üres szoba... Igaz-e vagy csak megengedett reklám? S egyáltalán most már ha adnának is egy szobát díjtalan, nem járna-e ez kárral a városra, és illő lenne-e elfogadnom?...” (Bácsmegeyi Napló 1923. ápr. 30.)

Vajda 1888. augusztus—szeptemberi levelében ismét megerősítette, hogy Szabadkára készül. Elutazása előtt azonban levélben tapintatosan megkérdezte barátjától, Milkótól, vajon Milan Milosavljević otthon van-e, s tudná-e fogadni. Ezt írta:

„Szíveskednék velem egy sorban tudatni, vajon Miloszávlyevits Milán otthon van-e? Vagy nem tudják-e mikor érkezik haza?

Én írtam ezelőtt két héttel Konstantin úrnak (Miloszávlyevits unokaöccse), de nem jött tőle válasz. Már most ez is fontos, mert útbalgazító volna reám nézve tudni, vajjon Konstantin úr miért nem felelt? Mert ha levelem megkapta és még nem írt, ennek lehet az az oka is, hogy Miloszávlyevitsék már nem kívánják többé az eddigi barátság folytatását és ezt jó lenne tudnom, mert mitől sem irtózom annyira, mint alkalmatlan lenni oly egyének, akit finomsága és gyöngédsége gátol abban, hogy észrevétesse ellenszenvét.

Voltaképpen már hetek óta készülök le Szabadkára és szeretnék mielőbb ott lenni, de előbb tudnom kellene, hogy M.-nál valószínű-e a szíveslátás? (Mivel vadászni a vízre csak velem lehetek.)” [Baedecker: Vajda János (X.). Bácsmegeyi Napló, 1923. március 4.]

Elmondhatjuk, hogy Vajda nagyon udvarias hangját érezzük ki a Milkóhoz írt levelekből. A költő barátaival szemben igen tartózkodóan és tapinta-

tosan viselkedik, ügyel arra, hogy a kapcsolatokat megőrizze. Túlérzékenysége miatt gyakran kedvezőtlennek minősített jelentéktelen mozzanatok. Izgatott lelkiállapotban el akart háritani magától minden újabb inzultust. Ezért védekezett. Innen eredt a bocsánatkérő hang és az érdeklődés a szabadkai utazások előtt: nem alkalmatlan-e a látogatása, élvezi-e még barátai eddigi szeretetét.

Levelei általában keltezetlenek vagy hiányosan keltezettek voltak. Egyik-másik levél megírásának idejét a megmaradt borítékon olvasható postai bélyegző árulta el. Így természetesen a levelekből nem lehet teljes pontossággal megállapítani a költő szabadkai és palicsi tartózkodásának időpontját.

1892-ben sajnos már nem tudott eljutni Szabadkára, bármennyire óhajtotta is azt. Erre utal 1893. augusztus 29-én keltezett levelének néhány sora: „Már tavál (!) se mehettem Szabadkára, mint óhajtottam volna és most megint ugyanazon scrupulus tartóztat. — Tudniillik, nem tudom, vajon mint gondolkoznak vidéken az emberek a kolerát illetőleg? Nem szeretném, ha megijednének tőlem...” A költő kifejezte óhaját is az utazással kapcsolatban: „... úgy szeretnék még egyszer a ludasi tavon kacsázni”. (l. m. 43.)

Vajda 1893-ban tehát a kolerajárvány miatt nem jött Szabadkára.

1893 májusában ezúttal Pesten találkozott a két irodalombarát. Találkozásuk emlékére a költő Milkónak ajándékozta legújabb verseskötetét:

Milkó Izidornak
Szeretettel emlékül
Budapest, Május 9. 1893.

Vajda János

S így az idős Vajda János kapcsolata Szabadkával lassan teljesen megszűnik.

A Szabadkai Hírlap 1897. január 20-án gyászkeretes hírben közölte az olvasókkal a szomorú hírt, hogy Vajda János, a jeles költő meghalt. A továbbiakban megjegyezte, hogy a szomorú hír a szabadkaiakat külön is érinti, mert Vajda János nagyon szerette Szabadkát, és évekkal ezelőtt Palicson szeretett nyaralni. Továbbá, hogy szoros barátságot tartott fenn két szabadkai ügyvéddel. Azt, hogy a költő valóban szerette a várost és annak embereit, bizonyítja rokonszenves cikke is, amelyet a szabadkaiak életéről és a bunyevácokról írt.

S e szomorú gyász hírrel Szabadka olvasó- és irodalompartoló közönsége búcsút vett a nagy magyar poétától, aki „olyan könyvörökséget hagyott hátra, amelynek nem lenne szabad hiányoznia egyetlen magyar olvasó embernek a könyvtárából” sem.

FORRÁSMUNKÁK

1. Milkó Izidor: *Gesztenyefám*. Novi Sad, 1966.
2. Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: *Vajda János levelei Milkó Izidorhoz*. Bp. 1958.
3. Komlós Aladár: *Az új magyar líra*. Bp. 1928.
4. Kozocsa Sándor: *Vajda János összes művei*. Bp. 1940.
5. Krúdy Gyula: *Írói arcképek*. Bp. 1957.
6. Bácsmegyei Napló 1923. február 3.
7. Bácsmegyei Napló 1923. február 11.
8. Bácsmegyei Napló 1923. február 18.
9. Özv. Vajda Jánosné Bartos Róza: *Emlékirataim*. Budapesti Országos Széchenyi könyvtár kézirattára.
10. Szabadkai Hírlap 1886. május 30.; 1886. június 6.; 1886. október 17.; 1886. október 24.; 1897. január 20.
11. Szabadság 1886. június 6.
12. Pesti Napló 1886. május 28. (Esti kiadás)
13. Pesti Napló 1898. április 14.; 1898. április 15.
14. Vasárnapi Újság 1883. február 4.
15. Vasárnapi Újság 1885. június 28.
16. Vasárnapi Újság 1911. december 24.
17. Vajda János: *Önbírálat*. Lipcse, 1862.